

Nagy Arisztid

Emlékezés Tulogy János professzorra

Középiskolai tanulmányaimat a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban végeztem, amelynek szelleme egy teljes életen át elkísért. Ennek tulajdonítható, hogy 1990 nyarán a kolozsvári Református Teológia rektorának, dr. Gálfi Zoltán felkérésére, Palkó Attila kollegámmal elvállaltuk a Református Teológiai Líceum tantervének összeállítását. Ezen túlmenően vállaltuk az oktatást – akár javadalmazás nélkül is – abban a reményben, hogy ezzel hozzájárulhatunk a gazdag hagyományokra támaszkodó református kollégiumi oktató-nevelő tevékenységhez.

Ha nyomorúságos körülmények között is – saját épület nélkül –, de elkezdődött a munka, és kissé javuló feltételek mellett „albérletben” dolgoztunk az ezredfordulóig, amikor ismét birtokba vehettük a kollégium egyik patinás épületét, de milyen állapotban! No, de tekintsünk el ettől, végre saját otthonunkban érezhettük magunkat.

Egyetemista korom óta nagyon szeretem a Farkas utcát. A vizsgaidőszakban esténként a bódító illatot árasztó hársfák alatt sétálva kerestük a kikapcsolódást. Időnként be-benézünk a századok emlékeit őrző Ó-kollégiumba, amelynek egyik termében (1980-ban) tanítottam is. Miközben elnézegettem a masszív falakat, a bolthajtásos mennyezetet, felelevenedtek nagyenyedi emlékeim: ilyenek, csak talán nagyobbak voltak az ottani hálósobák. Akkor még nem tudtam, hogy ez a terem a néhai, nyolcadikos *domine Szabó Dezső* hálósobája volt.

Az Ó-kollégium visszaszolgáltatása utáni napok egyikén, az udvarba lépve körbehordoztam a tekintetem, amely – nem véletlenül – a földszint keleti oldalának egyik ajtajánál állapotodott meg. Nem véletlenül, mert egykori katedratársam, dr. Újvári József felhívta a figyelmemet arra, hogy úgy nézzem meg ezt a termet, hogy itt működött a Kollégium repülőmodellező köre, melynek tanárelnöki tisztségét Tulogy tanár úr töltötte be, emellett meteorológiai ismeretekre és a terepen való tájékozódásra tanította a Kör tagjait, értékes tanácsokat adott a modellek készítésére.

Ki is volt tulajdonképpen dr. Tulogy János?

Dr. Nagy Géza, egykori egyetemi néprajzos a Református Kollégium utolsó nagy professzorának, Apáczai Csere Jánosnak hagyatékával hűségesen sáfárgató, késői utódjának nevezte. Úgy vélem, hogy a kolozsvári református

oktatás 450. évfordulóján méltatnunk kell a tudománynak, a köz művelésének és a Kollégium hűségese szolgálójának, dr. *Tulogy Jánosnak* az érdemeit.

Tulogy János professzor 1891. október 12-én született Tordán. Elemi és középiskolai tanulmányait az ősi Kolozsvári Református Kollégiumban végezte; ugyanott érettségizett 1909-ben. Ősszel beiratkozott a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Földrajz-természettudományi Karára. Olyan hírneves tudósok avatták be a természettudományok rejtelseibe, mint Prinz Gyula, Szádeczky Kardoss Gyula és Cholnoky Jenő professzorok. Rendszeres munkája és kitűnő tanulmányi eredményeiért 1912 januárjában (harmadéves korában) megbízott gyakornoki kinevezést kap az Ásvány- és Földtani Tanszékre, ahol 1913-ban véglegesítik. 1914-ben sikeresen abszolvál.

Ígéretesnek induló pályafutásának kibontakozását azonban megakadályozta a háború. 1914. augusztus 1-jén – mozgósításkor – egyéves önkéntesként katonai szolgálatra jelentkezik. A háború vihara a galíciai harctérre sodorja, ahol rövid idő elteltével súlyos sebesülést szenved. Jobb lába sérülésének következményeit élete végéig belenyugvással viselte. Gyógyultával rokkantként irodai szolgálatra osztották be. Katonai betegszabadsága alatt 1916. május 20-án sikeresen vizsgázik pedagógiából, és ezáltal tanári oklevelet szerez. A Református Kollégium vezetőségének közbenjárására 1928. augusztus 31-én felmentik a katonai szolgálat alól. Szeptember 1-jén már helyettes tanárként lépheti át a Kollégium küszöbét. 1921 januárjában véglegesítik, és ettől kezdődően 27 éven át szolgálta példamutató hűséggel szeretett iskoláját és egyházát.

Az első világháború és annak tragikus kimenetele az egyetemi pályáról középiskolaira kényszerítette. Az egyetemi környezet és munkafeltételek hiánya ellenére a természettudományok terén jártas tanár-kutató 1925-ben a Budapesti Tudományegyetemen földtanból, ásványtanból és földrajzból doktori oklevelet szerzett „cum laude” minősítéssel. A kollégiumban az oktató-nevelő munka mellett rendszeres tudományos kutatást és tudománynépszerűsítést végzett. Élete során 156 tanulmány került ki a keze alól; ezekből 55 kizárólag tudományos jellegű. Hét értékes munkája maradt fenn kéziratban.

A köztiszteletnek örvendő tanárra 1943-ban Minerva istenasszony ismét rátekintett: magántanári minőségben alkalmazást nyert a Kolozsvári Tudományegyetem Földrajzi Intézetében, ahol Erdély alaktanát adta elő.

Tudományos felkészültségének köszönhetően az 1945-ben megalakult Bolyai Tudományegyetemen több vezetői beosztásban tevékenykedett. 1948 októberében tagja volt annak a küldöttségnek, amely Bukarestben az egyetem működésével kapcsolatos tárgyalásokat folytatta. Több mint tíz évig volt a Földrajz Tanszék vezetője, 1958-ban nyugdíjazták; nehéz szívvel váltunk el szeretett és tisztelt professzorunktól.

A több mint 60 éven át tevékenykedő, tíz tanárnemzedéket útjára bocsátó dr. Tulogdy János professzornak szűkebb pátriánk kimagasló oktató-nevelő tanáraként, tudósaként és tudománynépszerűsítőként kell fennmaradnia fiataljaink, az utódok emlékezetében.

Kollégiumi tanári egyéniségének nevelő, egész embert formáló munkásságának döntő tényezője a szeretet és az ebből fakadó felelősségtudat volt. Ezt igazolják dr. Nagy Géának, a tudós temetésén elhangzott szavai:

„Oktató és nevelői munkáját rendkívül lelkiismeretesen végezte. Minden órájára páratlan lelkiismeretességgel készült. Ugyanúgy készítette elő a szemléltetőanyagokat, a táblai vázlatokat, kísérleteit. Csodálatosan gördülékeny, ízes, tiszta magyar beszéde elősegítette, megkönnyítette a szakkifejezések, szakismeretek gyors felfogását. Táblai rajzai régebbi és újabb ismereteknek könnyű áttekintésével és az előadásba beleszótt anekdoták tréfás humora bearanyozta minden óráját.

Egy-egy tankönyvi fejezet adataiból szemünk láttára építette fel az atomok és a sejtek mikrokozmoszát, az évmilliárdok, évmilliók földtörténeti korait láttatta meg velünk, a világmindenség törvényszerűségeit, rendjét és szépségeit. Minden tanítási órája az ismeretek, ma úgy mondanánk, az információk páratlanul sűrített és mégis felfogható gazdagságát nyújtotta. De minden szón, minden adaton át felénk sugárzott nemcsak a tudomány, a valóság és az igazság, hanem a rábízott ifjúság iránti mélységes szeretet. Lehet-e más ítéletet mondani Tulogdy Jánosról, a kollégium tanárról, mint azt, hogy az Ő óráin mindig csoda történt, mindig újabb és újabb titkai és csodái tárultak fel előttünk a teremtet mindenségnek. S mi ámulva ittuk szavait... mire az óra véget ért, nemcsak értettük, hanem tudtuk is azt, amit Tőle hallottunk, láttunk és magunkba szívtunk. Ezért nem volt szükség buktatásra, pedig nem volt engedékeny. Ha lazaságot tapasztalt, oly mély erkölcsi megütközés lobbant ki belőle, hogy az életre szóló figyelmeztetésnek számított. Mert Nála egy volt a tudomány, az alkotás és a nevelés.”

Mindezeket, egyetemi hallgatóiként, magunk is tapasztaltuk: valósággal restelltünk felkészületlenül megjelenni a vizsgán.

Oktatói munkájában a kollégium gazdag szertárára támaszkodhatott – amelynek állományát maga is gyarapította –, de minden alkalmat megragadott, hogy kirándulásokon, a természet gazdag világában hívja fel tanulói figyelmét a jelenségek összefüggéseire és azok következményeire. Célja a természet megismerésén túl annak szeretete és védelme volt.”

E vonatkozásban hadd idézzük dr. Köpeczi Bélát, a Magyar Tudományos Akadémia egykori főtitkárát:

„...A természettudományok iránti érdeklődést, a természetjárás szeretetét Tulogdy János tanáromnak köszönhetem. Nemcsak a szertárban tanított, hanem elvitt bennünket kirándulásokra, a helyszínen vezette be diákjait a természet titkaiba....”

Szenvedélyes természetjáró volt, az ezerarcú Erdély földjének úgyszólván minden zugát bejárta – túlnyomórészt gyalog, pedig az első világháborúban szerzett súlyos sebesülése egy életen át elkísérte, és olykor kínzó fájdalmakat okozott neki.

Különös szeretettel járta a Kalotaszeg, a Tordai-hasadékbán 83 alkalommal tett egyéni és csoportos tanulmányutat. De feljutott a Mont Blanc 3000 méteres havas világába, gyönyörködött a Mer de Glace jégárban, és a Dolomitok csodálatos sziklavilágában. Útjairól – nem hivalkodóan – élményszerű beszámolókat tartott. Morfológia kurzusa keretében olyan képletesen vetítette elének a jellegzetes dolomitformákat, hogy valósággal megjelentek előttünk. Évtizedekkel ezelőtt magam is bejártam a Dolomitok egy részét, és megdöbbenően álltam a Cinque Torri, a Tre cime di Laverro, a Catinaccio szirtjei előtt: tökéletesen ilyeneknek vázolta fel nekünk ezeket professzorunk.

Kutatásait, megtett útjait népszerűsítő formában is ismertette. Száznál több tudománynépszerűsítő előadást tartott, és több mint 150 ilyen cikket írt. Ezirányú tevékenységét az Erdélyi Kárpát Egyesület elnökeként, az Egyesület folyóiratában, az *Erdélyben* (a mai *Gyopár* elődjében) fejtette ki, amelynek egyébként felelős szerkesztője is volt.

Tulogdy tanár úr, a hazai természetvédelem korai képviselője, elsőként fogalmazta meg annak feladatait. 1927-ben Alexandru Borza és Emil Racoviță professzorokkal védett nemzeti parkok létrehozását szorgalmazták. Sajnos javaslataikból kevés valósult meg.

Tudományos tevékenységéről a leghitelesebb képet egykori katedratársa, dr. Molnár Jenő professzor nyújtott a tudós születésének centenáriumán mondott beszédében:

„...milyen helyet foglal el Tulogy János a magyar földrajztudomány történetében? Talán ő az utolsó erdélyi klasszikus geográfus. A hagyományos értelemben vett egységes földrajz híve volt, az oknyomozó földrajzot gyakorolta, de hajlott a századunk második felében kibontakozó alkalmazott földrajz felé is. Nem alkotott nagy, összefoglaló műveket, mint Cholnoky Jenő vagy Prinz Gyula, de számos helyi és regionális jelenséget tárt fel, írt le és magyarázott meg. Figyelemre méltó érdemeket szerzett a korabeli tudományos eredmények felmérésében, összegyűjtésében, tolmácsolásában magasabb szinten és egyszerűsítő formában egyaránt.

Tulogy professzor mindenekelőtt a földfelszint kutatta, geomorfológus volt. Kutatásai a regionális földfelszintanhoz kapcsolódnak, főként kistájakat vizsgált, ritkábban középtájakat. Leginkább a karszt és a folyók felszínalakító munkája foglalkoztatta. Nagy természetjáró lévén, vonzotta a vadregényes mészkővidék. Szinte minden karsztjelenséggel foglalkozott, a legtöbbet a barlangokkal.

[...] Professzorunk a tájban a természeti jelenségeket látta meg. Munkáiban az emberföldrajzos is talál hasznos információt, mi több, a néprajzos, a történész és az etimológus is.”

Tudományos munkái közül ízelítőnek csupán a következőket említem meg: *Kalotaszeg földrajza*; *Kolozsvár környékének geomorfológiai kialakulása*; *A Tordai-hasadék keletkezése*; az óslénytan köréből pedig a *Castalia-köviület*, *Szirána-fog a Bácsi-torok felső durvamészke rétegéből*.

Kevéssel halála előtt, 1976-ban jelent meg a *Földrajzi Kislexikon*, amit két jeles tanítványával – Madarász Antallal és Balázs Árpáddal – állított össze. Jómagam – mint egykori munkatárs – abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy felkért a kislexikon szakmai ellenőrzésére.

Professzorunkat azonban nemcsak a légkör végtelen világa foglalkoztatta. Figyelme a légkör tanulmányozására és annak meghódítására is kiterjedt. Rajongója volt a repülésnek: már a húszas években jelentős szerepet vállalt a repülés népszerűsítésében, a vitorlázórepülés kolozsvári meghonosításában és a repülőmodellezésben. Mindezt Benedek István nyugalmazott főtervező meleg szavakkal méltatja írásaiban. A kollégiumi tanár gyermekkori álmai 1930 és 1944 között valóra váltak: több ízben repülhetett vitorlázó és motoros repülőgéppel, és már ebben az időben felhívta a figyelmet a repülőgépnak a tudományos kutatásban betöltendő szerepére. Élete nagy élményének tartotta az 1931-ben Magyarország légtérében, a Graf Zeppelin léghajón megtett hét és fél órás légiutazását. A tapasztalatok megszerzéséért tanúsított áldozatkészségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy két és fél havi fizetését költötte a repülőjegyre.

Életútjának színes sokrétűségéről Ajtai Ferenc, Benedek Zoltán, Kónya Ádám, Lám Irén, dr. Molnár Jenő, dr. Tövissi József és sok más volt tanítványának különböző alkalmakkor közölt írásából szerezhetünk tudomást.

Oktató-nevelő, tudományos és tudománynépszerűsítő munkájának elismeréseként a Román Földrajztudományok Társasága díszoklevelet adományozott Neki, a Magyar Földrajzi Társaság és a Magyar Karszt és Barlangkutató Társulat tiszteletbeli tagjává választotta.

Az előbbieken megkísértem választ adni arra a kérdésre, hogy *ki volt Tulogdy tanár úr*? A leghitelesebb választ viszont tudományos életünk egy másik nagy alakja, dr. Szabó T. Attila fogalmazta meg professzorunk születésének 80. évfordulóján mondott beszédében:

„Most, amikor ez ünnepi alkalommal a szeretett tanárt üdvözlő-méltató sorok kívánkoznak ki a toll alól, ez a régmúlt korokban a nagy személyiségnek kijáró tiszteletadó minősítés jut eszembe: ...emberséges ember. Mert ahhoz, hogy valaki olyan kimagasló nevelő-oktató személyiség lehessen, mint amilyent ma Tulogdy Jánosban ünnepel a tanítványok, tisztelők és barátok népes csapata, ahhoz mindenekelőtt egész embernek kell valakinek lennie...”

Ezek a gondolatok és az utódok hálája fejeződött ki abban az összefogásban, melynek eredményeként – egykori tanítványainak hozzájárulásával – megfestethettük jeles tanárunk arcképét, amely jelenleg a Kollégium dísztermében egykori professzoraink sorát gazdagítja.

Azt, hogy hogyan értékelték dr. Tulogdy János professzort, a nagyra becsült „János bácsit” egykori hallgatói, azt talán Mellau Magda nyugalmazott tanárnő képletes sorai fejezik ki:

„Fáklya volt Ő, aki nemcsak tanítványainak, hanem másoknak is világított. Emléke szívünkben él, távoli sírja felett pedig imánk és szeretetünk virraszt.”